

MAJANDUS- JA RAHALIIDU AJALUGU

Majandus- ja rahaliit on ELi üha tiheneva majandusliku integratsiooni tulemus. See on ELi ühtse turu laiendus, mida iseloomustavad ühised toote-eeskirjad ning kaupade, kapitali, tööjõu ja teenuste vaba liikumine. Euroalal, mis praegu koosneb 19 ELi liikmesriigist, on kehtestatud ühisraha euro. Kõik 28 ELi liikmesriiki, välja arvatud Ühendkuningriik ja Taani, peavad võtma euro kasutusele pärast vähemalt kaheaastast ERM II-s osalemist ja lähenemiskriteeriumide täitmist. Ühtse rahapoliitika, mida täiendavad ühtlustatud eelarvepoliitika ja kooskõlastatud majanduspoliitika, määrab Euroopa Keskpank (EKP). Majandus- ja rahaliidus ei ole ühte kesket institutsiooni, mis vastutaks majanduspoliitika eest. See vastutus on jagatud liikmesriikide ja mitmete liidu institutsioonide vahel.

ÕIGUSLIK ALUS

- Haagis (1969), Pariisis (1972), Brüsselis (1978), Hannoveris (1988), Madridis ja Strasbourgis (mõlemad 1989) ning Maastrichtis (1991–1992) toimunud Euroopa Ülemkogu otsused;
- Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 119–144, 219 ja 282–284;
- Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokollid majandus- ja rahaliidu kolmandasse etappi ülemineku, ülemäärase eelarvepuudujäägi ja makromajandusliku tasakaalustamatuse menetluste, lähenemiskriteeriumide, Ühendkuningriigi ja Taani loobumisklausli ning Euroopa Keskpankade Süsteemi ja Euroopa Keskpanga ning eurorühma kohta.

EESMÄRGID

Majandus- ja rahaliit on üha tiheneva majandusliku integratsiooni tulemus ja seetõttu ei ole ta eesmärk omaette. Majandus- ja rahaliitu juhitakse sooviga edendada jätkusuutlikku majanduskasvu ja kõrget tööhõivet asjakohase majandus- ja rahapoliitika abil. Nende eesmärkide saavutamiseks tugineb majandus- ja rahaliit kolmele põhilisele majandustegevusele: i) rahapoliitika elluviimine, mille eesmärgiks on hindade stabiilsus; ii) majanduspoliitika kooskõlastamine liikmesriikides; iii) ühtse turu tõrgeteta toimimise tagamine.

SAAVUTUSED

Euro on saanud Euroopa Liidu 19 liikmesriigis igapäevaelu lahutamatuks osaks. Ka ülejäänud liikmesriigid võtavad järk-järgult selle kasutusele. Ühisraha olemasolu annab

vaieldamatuid eeliseid: alandab finantstehingute kulusid, hõlbustab reisimist, tugevdab Euroopa Liidu rolli rahvusvahelisel areenil jne.

MAJANDUS- JA RAHALIIDU AJALUGU

Pärast 1969. aastal Haagis peetud tippkohtumist määrasid riigipead ja valitsusjuhid kindlaks Euroopa integratsiooni uue eesmärgi, milleks oli majandus- ja rahaliidu loomine. Luksemburgi tollase peaministri Pierre Werneri juhitud töörühm koostas aruande, milles kavandati täieliku majandus- ja rahaliiduni jõudmine kümne aasta jooksul vastavalt mitmes etapis plaanile. Lõppeesmärk oli saavutada kapitali liikumise täielik liberaliseerimine, liikmesriikide valuutade täielik konverteeritavus ning vahetuskursside lõplik kindlaksmääramine. Bretton Woodsi süsteemi kokkuvarisemine ning USA valitsuse otsus dollari kurss vabaks lasta põhjustasid 1971. aastal ebastabiilsuse laine valuutaturgudel, mis seadis tõsiselt kahtluse alla Euroopa valuutade omavahelised pariteetid. Selle tagajärjel peatus ka majandus- ja rahaliidu projekt.

EL püüdis 1972. aasta Pariisi tippkohtumisel anda rahaliidule uut hoogu, luues valuutakoridori ehk nn madu tunnelis: see mehhanism oli mõeldud selleks, et juhtida liikmesriikide valuutade kursside kõikumist (madu) dollari suhtes kindlaksmääratud kitsastes piirides (tunnel). Naftakriisi, nõrga dollari ja majanduspoliitiliste lahknevuste tõttu kaotas „madu“ vähem kui kahe aastaga suurema osa oma liikmetest ning kitsenes lõpuks Saksa marga ümber koondunud alaks, mille moodustasid Saksamaa, Beneluxi riigid ja Taani.

Euroopa Rahasüsteemi loomine. Jõupingutusi rahandusliku stabiilsuse ala rajamiseks jätkati 1978. aastal, kui Brüsseli tippkohtumisel loodi Euroopa Rahasüsteem (ERS), mis põhines fikseeritud, kuid korrigeeritavate vahetuskursside põhimõttel. Vahetuskursimehhanismis, mida tähistati lühendiga ERM I, osalesid kõigi liikmesriikide valuutad peale Ühendkuningriigi. Vahetuskursid põhinesid keskkurssidel Euroopa rahaühiku ehk eküü suhtes (algselt nimetati seda Euroopa arvestusühikuks), mis kujutas endast kõigi osalevate valuutade kaalutud keskmist. Eküüdes väljendatud keskkursside põhjal arvutati välja kahepoolsete vahetuskursside tabel ning edaspidi ei tohtinud valuutade kursid nende kahepoolsete vahetuskursside suhtes kõikuda rohkem kui 2,25 % kummaski suunas (välja arvatud Itaalia liir, millele lubati kõikumist kuni 6 % ulatuses). 10 aasta jooksul saavutas ERS valuutakursside kõikumise vähendamisel häid tulemusi: süsteemi paindlikkus koos poliitilise otsusekindlusega saavutada majanduslik lähenemine tõi kaasa jätkusuutliku valuutastabiilsuse.

Koos [ühtse turu](#) programmi vastuvõtmisega 1985. aastal sai üha selgemaks, et siseturu kogu potentsiaali ei ole võimalik täielikult ära kasutada, kuni säilivad suhteliselt kõrged valuuta konverteerimisega seotud tehingukulud ja kuitahes väike valuutakursside kõikumisega seotud ebakindlus. Lisaks hurjutasid mitmed majandusteadlased nn „võimatut kolmnurka“, olles seisukohal, et pikemas perspektiivis on võimatu ühitada kapitali vaba liikumist, vahetuskursi stabiilsust ja eri riikide iseseisvaid rahapoliitikaid.

Hannoveris 1988. aastal kokku tulnud Euroopa Ülemkogul loodi komitee, et uurida majandus- ja rahaliitu toonase Euroopa Komisjoni presidendi Jacques Delors'i juhatusel. Komitee esitas 1989. aastal aruande (Delors'i aruanne), milles tehti

ettepanek tugevdada majandus- ja rahaliidu loomist kolmes etapis. Eriti rõhutati aruandes vajadust riikide majanduspoliitika parema kooskõlastamise ja riikide eelarvepuudujääke käsitlevate eeskirjade järele. Ühtlasi tehti ettepanek luua liidu rahapoliitika eest vastutav täiesti uus sõltumatu institutsioon – [Euroopa Keskpank](#) (EKP). Delors'i aruande põhjal otsustas Madridi Euroopa Ülemkogu alustada 1989. aastal majandus- ja rahaliidu esimest etappi: [kapitali liikumise](#) täielikku liberaliseerimist 1. juuliks 1990.

Strasbourgis 1989. aasta detsembris kokku tulnud Euroopa Ülemkogu nõudis valitsustevahelist konverentsi, kus tehtaks kindlaks, kuidas tuleks majandus- ja rahaliidu saavutamiseks aluslepingut muuta. Valitsustevahelise konverentsi töö tulemusel valmis [Euroopa Liidu leping](#), mis võeti liikmesriikide riigipeade ja valitsusjuhtide poolt ametlikult vastu 1991. aasta detsembris Maastrichtis toimunud Euroopa Ülemkogul ning allkirjastati 7. veebruaril 1992.

Maastrichti lepinguga nähakse ette majandus- ja rahaliidu loomine kolmes etapis.

- Esimene etapp: (1. juuli 1990 – 31. detsember 1993) kapitali vaba liikumine liikmesriikide vahel.
- Teine etapp: (1. jaanuar 1994 – 31. detsember 1998) liikmesriikide majanduspoliitika lähenemine ning koostöö tugevdamine liikmesriikide keskpankade vahel. Rahapoliitika koordineerimiseks asutati Euroopa Rahainstituut (ERI), mille ülesanne oli tugevdada koostööd liikmesriikide keskpankade vahel ning teha vajalikke ettevalmistusi ühisraha kasutuselevõtuks. Riikide keskpangad pidid selle etapi jooksul saavutama iseseisvuse.
- Kolmas etapp: (alates 1. jaanuarist 1999 kuni tänaseni) euro kui liikmesriikide ühisraha järkjärguline kasutuselevõtmine ning ühise rahapoliitika rakendamine EKP egiidi all. Kolmandasse etappi ülemineku tingimuseks oli püsiva vastastikuse lähenemise kõrge taseme saavutamine vastavalt mitmetele aluslepingutes sätestatud [kriteeriumidele](#). [Eelarve-eeskirjad](#) muutusid kohustuslikuks ning liikmesriikidele, kes neid ei järginud, võis kehtestada [sanktsioone](#). Võeti kasutusele ühtne rahapoliitika, mille juhtimine usaldati Euroopa Keskpankade Süsteemile, mis koosneb liikmesriikide keskpankadest ja EKPst.

Majandus- ja rahaliidu kaks esimest etappi on lõpule viidud. [Kolmas](#) etapp alles kestab. Põhimõtteliselt peavad selle viimase etapiga ühinema kõik ELi liikmesriigid ning seega võtma kasutusele euro (ELi toimimise lepingu artikkel [119](#)). Mõned liikmesriigid ei ole aga veel lähenemiskriteeriume täitnud. Nende liikmesriikide suhtes kohaldatakse seepärast ajutist erandit, kuni nad on võimelised ühinema majandus- ja rahaliidu kolmanda etapiga. Lisaks on Ühendkuningriik ja Taani teatanud oma kavatsusest mitte osaleda majandus- ja rahaliidu kolmandas etapis ja seetõttu mitte eurot kasutusele võtta. Seepärast on neile kahele liikmesriigile tehtud erand, mis puudutab osalemist majandus- ja rahaliidus. Erandite tegemise täpsem kord on sätestatud nimetatud kahte riiki käsitlevates protokollides, mis on lisatud Euroopa Liidu aluslepingutele. Ühendkuningriigil ja Taanil on aga õigus erandlik seisund tühistada ning esitada avaldus majandus- ja rahaliidu kolmanda etapiga ühinemiseks. Praeguseks on 19 liikmesriiki 28st majandus- ja rahaliidu kolmanda etapiga ühinenud ja võtnud seega kasutusele ühisraha euro.

Pärast Euroopa riigivõlakriisi on ELi juhid lubanud majandus- ja rahaliitu tugevdada, parandades sealhulgas selle juhtimisraamistikku. 2015. aastal avaldasid komisjoni president, Euroopa Ülemkogu eesistuja, eurorühma esimees, EKP president ja Euroopa Parlamendi president 2012. aasta sarnasest algatusest lähtudes aruande „Euroopa majandus- ja rahaliidu loomise lõpuleviimine“ (mida tuntakse viie juhi aruande nime all). Selles aruandes esitatakse reformikava tõelise majandus-, raha-, fiskaal- ja poliitilise liidu saavutamiseks kolmes etapis (hiljemalt 2025. aastaks).

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Alates Lissaboni lepingu jõustumisest on Euroopa Parlament osalenud võrdse kaasseadusandjana seadusandlikus tavamenetluses, võttes vastu üksikasjalikke eeskirju mitmepoolse järelevalve kohta (Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 121 lõige 6). See hõlmab muu hulgas stabiilsuse ja kasvu pakti ennetuslikku osa, samuti hoolsamat makromajanduslikku järelevalvet, et hoida ära finantskriisist tulenevat kahjulikku tasakaalutust. Majanduse juhtimist käsitleva kuue seadusandliku akti pakett tugevdas Euroopa Parlamendi rolli ELi majanduslikul juhtimisel, eelkõige tänu nn Euroopa poolaasta ning majandusdialogi kasutuselevõtmisele. Lisaks peetakse parlamendiga nõu järgmistes küsimustes:

- euro ja ELi väliste riikide vääringute vahelisi vahetuskursse puudutavad kokkulepped;
- ühisrahale üleminekuks sobivate riikide valimine (alates 1999. aastast);
- presidendi, asepresidendi ja muude EKP juhatuse liikmete ametisse nimetamine;
- stabiilsuse ja kasvu paktis osundatud ülemäärase eelarvepuudujäägi menetluse rakendamist puudutavad õigusaktid.

Dirk Verbeke / Dražen Rakić
05/2019

